HOVÁNYI MÁRTON

Kilovagolhat-e a halál az Apokalipszisből?

A halál kilovagolt Perzsiából kisregény enigmatikus címe, látomásos motívumhálója és kísérletező narrációs technikája számos értelmezés alapjául szolgált a kortárs kritikától kezdve egészen napjainkig. Azonban magának a címnek és a hozzá kapcsolódó halott, perzsa város leírásának a mai napig talán egyedüli koherens megfejtési kísérletét még 1980-ban Szörényi László végezte el a perzsa, Hajnóczy által is hivatkozott (227)[1], *Vak bagoly* című Hedaját-regénnyel történt egybevetés révén.[2] Dolgozatomban egy másik, általam pretextusnak tekintett, műből, a bibliai Jelenések könyvéből kiindulva szeretnék a *Perzsia* által felvethető interpretációs kérdések egy részének új megválaszolásával szolgálni.[3] A kutatás most publikálandó rövid részletében egy motivikus vizsgálattal készítem elő a beszédmódoknak és az elbeszélést önemésztő folyamatként kezelő írói eljárásnak a vizsgálatát, mely, Hajnóczy prózájára jellemzően, persziflázsszerű kapcsolatban áll a szakralitás biblikus, keresztény hagyományával. A kérdés most úgy szól, hogy miként válhat a *Perzsia* egy sajátosan kifordított és újraírt bibliai motívumkör termékeny használójává és ezáltal értelmezőjévé is.

Kiindulásul a mű elbeszélőinek alapvető magatartására, a várakozásra szeretném felhívni a figyelmet. A férfi és a fiú esetében is várakozásról beszélhetünk, hiszen a férfi várja az alkoholt, a nyomában keletkező rémképeket, a feleségét Á-t, a delírium tremens beköszöntét és leginkább is az írás kezdetét. A fiú várja az alkoholt és a cigarettát, Krisztina jelenlétét és reakcióit, és a szerelmi beteljesülést. A halott városban összekeveredő férfi és fiú alakja pedig várja a városon való átjutást, valamint az élet szimbólumaival való találkozást. Hasonlóan várakoznak, mint az ószövetségi zsidóság a Messiásra, az újszövetségi apostolok a pünkösdi csodára vagy a fiatal egyház tagjai az Apokalipszis utolsó ítéletére. Krisztus második eljövetelét, a parúziát, úgy várják a keresztények, mint az Isten országának tökéletes és nyilvánvaló eljövetelét, ezt fejezi ki a Biblia utolsó felkiáltásainak egyike is.[4] Ezen a ponton térnék ki Krisztina nevének szövegbeli kiemelésére, minthogy a regény

---

[1] A regény szövegére a zárójelben feltüntetett lapszám megadásával hivatkozom végig. A hivatkozás alapjául a legújabb szövegkiadást veszem: HAJNÓCZY Péter, *Összegyűjtött írásai*, a szöveget gondozta MÁTIS Lívia és REMÉNYI József Tamás, Budapest, 2007.

[2] SZÖRÉNYI László, *Előképek és víziók*, Mozgó Világ, 1980, VII/ 12, 103–105. Azóta többen folytatták a két regény egybevetését, de ezek Szörényihez képest nem sok újdonságot hoztak a konklúziók tekintetében.

[3] A címben szereplő lovagló halál biblikus értelmezési lehetőségére eddig egyedül Urbanik Tímea tett utalást egyik tanulmányában, mellőzve a részletes kifejtést: URBANIK Tímea, *Bolyongás halott városokban = Hoválettem. A párbeszéd helyzetébe kerülni… Hajnóczy tanulmányok*, szerk. CSERJÉS Katalin és GYURIS Gergely, Szeged, 2006, 115.

[4] Jel 22, 20

többi szereplőjével szemben egyedül az ő keresztneve kerül kiírásra (174). Értelmezésünk szempontjából ez azért fontos, mert a név jelentése „Krisztushoz tartozó". A Krisztina és a fiú[5] kapcsolatában többször is megjelenő várakozási szituáció megerősíti a korábban már vázolt bibliai parúziavárás rokonságát a regénnyel. Nevén túl a lányt azáltal is közelíti a Pantokrátorhoz a szöveg, hogy csodálatos jelenségként írja le, miközben teljhatalommal bír a környezete felett (194), valamint attribútuma, a Nap révén is (pl. 202–203), mely égitest éppen a Szentírás utolsó könyvében nyeri el azt a keresztény jelentést, melyben a Sol Invictus Krisztussal lesz azonos.[6]

A bibliai könyv az első szaváról, az apokalüpsziszről kapta a nevét, mely feltárást, a fátyol felemelésének a mozdulatát jelenti.[7] Ez a jelentés azért fontos, mert a regényben szereplő nyolc látomás(sor)ból háromban megjelenik a fátyol, amint félig vagy egyáltalán elfed valamit. Elsőként egy lila fátyollal találkozunk, mely félig letakar egy női arcot úgy, hogy az arcból csak a száj és egy vékony csík látszik (189), hiszen egy másik fátyol az arc alsó részét és a teljes testet takarja el, a hófehér kézfej kivételével. A motívum legközelebb úgy tér vissza, hogy egy sötétlila kelmével félig letakart rokokó órát látunk (206), harmadjára pedig egy fekete bársony által képzett háttérben tűnik fel (213). Az, hogy a fátyol az elbeszélés előrehaladtával egyre kisebb felületet takar el, tehát végbemegy egyfajta apokalipszis a szövegben, valamint az, hogy ez a motívum éppen a regény látomásos síkján tűnik fel, úgy gondolom, hogy ismét összeérintik a regénybeli motívumokat a Bibliával. Ezt erősíti az a mozzanat is, hogy a végidőkre vonatkozó profetikus látomásokat és tanításokat tartalmazó Jelenések könyvében is kiemelt fontossággal bír az idő fogalma, ami a regény főhőseinek az életében is kiemelt szerepet játszik (pl. 169, 196, 209), ennek csak egyik mozzanata az, hogy az említett sötétlila kelme éppen egy órát takar le.

Az első megközelítésre kizárólag önpusztító eszköznek tűnő alkohol tágabb értelmet nyer, ha visszanyúlunk a szó eredetéhez. Az „al-kuhul" kifejezésben, a determináns szerepét betöltő „al-" szókezdet után következik a két jelentéssel is rendelkező „kuhul" gyök. Egyrészt az arab világban ezzel jelölik magát az alkoholt, tehát a szeszes italt, másrészt viszont ez a szó a „lélek" jelentéssel is bír. Amennyiben a kisregényben szereplő alkohol szóelőfordulásokat és egyáltalán az alkohol megváltó szerepben feltüntetett motívumát ebben a jelentésben is vizsgáljuk, egy radikálisan új jelentésvilágot is felfedezhetünk az olvasás folyamán. Az alkohol mámora pusztító hatású, ugyanakkor a férfi írói tevékenységének megtermékenyítője is azzal, hogy látomásokat okoz. A „lélek" jelentés által az alkohol utáni profán vágyakozás szakrális értelemmel is gazdagodik. Ennek a parallelizmusnak a megteremtése végletesen felerősíti a szöveg perszifláló jellegét. A Vulgata szövegében a próféta két, magyarul az „elragadtatásba estem" kifejezéssel visszaadott élménye, melyekből elindul a bibliai látomások sora, az „in spiritu" szókapcsolattal szerepel.[8] Így sajátos párhuzamosságot mutat a bibliai „lélekben" lét prófétai és a regény férfijának alkoholos állapotban levése azáltal, hogy mindkettő a látomások narratív síkjának közvetlen előzmé-

---

[5] Akár a Jelenések könyvében Krisztusra, az Atya Fiára vonatkozó megnevezés is beleérthető a regény szereplőjének megnevezésébe.

[6] Pl.. Jel 1, 16.

[7] Az utóbbi jelentés értelmezéséhez ld.: GÁL Ferenc, *A Jelenések könyve*, Szeged, 1994, 6.

[8] Apoc 1, 10; 4,2

nye és feltétele.[9] Ebben az értelemben pedig az Anticol (172) a szakralitás, látomások és a művészet ellenségeként a bibliai Antikrisztus[10] képét is felidézheti.

Talán nem elrugaszkodott, az eddig felvázoltak kontextusában, a regény címében szereplő halálnak az Apokalipszis egyik lovasával való azonosítása. A misztikus hét pecsét közül az első négynek a feltörése négy különböző lovas szabadon engedésével jár, ezek közül is az utolsóról így ír a Jelenések könyve:

> „Amikor a negyedik pecsétet fölnyitotta, hallottam a negyedik élőlény szavát, amint így szólt. »Jöjj, és lásd!« Íme, egy sárga ló; és a rajta ülő neve Halál, és az alvilág követte őt."[11]

A Vulgata[12] pallidus szavának többértelműsége hozza magával, hogy egyes kiadások sárgának, mások fakónak fordítják. A latinban ez a halott sápadtságának a kifejezője is. A címszereplő lovagló halállal nem találkozunk a regényben, csak az általa elhagyott perzsa városról olvashatunk kétszer is. Azonban furcsa módon a halott város mindkét leírása olyannyira kötődik a sárga színhez, hogy azt aránytalanul sokszor – harminc sorban nyolcszor – szerepelteti, és egy idő után a város sárgasága magára a hősre is átragad, hiszen „szeme sarkából sárga váladék folyik az arcára." (225) A halál alakjának a sárga színnel és a lovaglással történő bibliai összekapcsolását Hajnóczy a regény címében és a sárga jelző halmozásával hangsúlyozza tehát. Az említett négy pecsét lovasait pedig, éppen az egyes színek megfelelése által, a szöveg párhuzamba állítja a férfi harmadik összefüggő látomássorának négy nőalakjával is (189–190).

A halott perzsa város képét az eddigiek alapján az ókori Babilonnak az Apokalipszisben parázna asszonyként megnevezett elpusztuló városával azonosítom,[13] melyen túl az új Jeruzsálem képe sejlik fel. Annak a Jeruzsálemnek a képe, melynek „utcája *közepén és a folyó mindkét partján az élet fája* volt. [...] *és a* fa *levelei* a nemzetek *gyógyulására* szolgálnak."[14] Hajnóczy pedig, a bibliai könyv befejező látomásának megfelelően, a regény zárásaként így láttatja a halott városon túli vidéket: „A városon túl – tudta – édesvizű patak folyik, és zöld, ismeretlen nevű fák levelei remegnek a nyugati szélben." (229)

---

[9] Úgy gondolom, hogy az alkohol szemantikájának ilyen irányú vizsgálata felveti azt a kérdést is, hogy a Hajnóczy-életműből milyen művészetfelfogás olvasható ki, ha Nietzsche dichotómiáját vesszük alapul, hiszen a bacchanáliák szakrális értelmezése nem új keletű gondolat Vö.: Friedrich NIETZSCHE, *A tragédia születése avagy görögség és pesszimizmus*, ford. KERTÉSZ Imre, Budapest, 2007.

[10] 1Jn 4, 13; 2,18; 2, 22; 2Jn 7

[11] Jel 6, 7–8

[12] A görögben a khórosz kifejezés egyaránt jelenti a zöld és a sárga színt is, de valószínűleg Jeromos jól érezte meg, hogy a sárgát mint a fakó és a sápadt jelentéskörébe tartozó alternatívát választotta.

[13] Jel 17–18

[14] Jel 22, 2

FELHASZNÁLT IRODALOM

GÁL Ferenc, *A Jelenések könyve*, Szeged, 1994.

HAJNÓCZY Péter, *Összegyűjtött írásai*, a szöveget gondozta MÁTIS Lívia és REMÉNYI József Tamás, Budapest, 2007.

Friedrich NIETZSCHE, *A tragédia születése avagy görögség és pesszimizmus*, ford. KERTÉSZ Imre, Budapest, 2007.

SZÖRÉNYI László, *Előképek és víziók*, Mozgó Világ, Budapest, 1980 VII/ 12, 103–105.
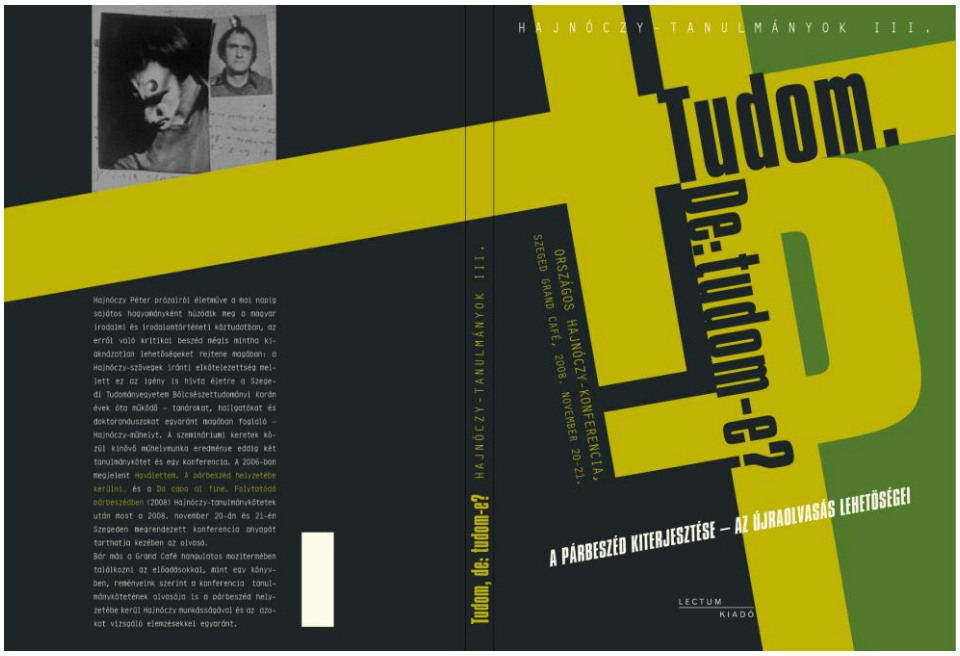
URBANIK Tímea, *Bolyongás halott városokban = Hoválettem. A párbeszéd helyzetébe kerülni... Hajnóczy tanulmányok*, szerk. CSERJÉS Katalin és GYURIS Gergely, Szeged, 2006, 109–120.